

DİNİN SİYASALLAŞMASININ DİŞHEKİMLERİ VE AĞIZ-DİŞ SAĞLIĞI HİZMETLERİNE YANSIMALARI HAKKINDA BİR DENEME

A.R. İlker CEBECİ*, Neslihan SEVİM**

Öz: Dinin siyasallaşması olgusu, toplum hayatına birçok yansıması ile genel bir muhafazakârlaşmayı getirirken, genelde sağlık, özelde ağız-diş sağlığı hizmetleri farklı düzeylerde ve biçimlerde fazlasıyla etkilenmiştir. Bu makalenin amacı; Türkiye’de dinin siyasallaşmasının ve beraberinde muhafazakârlaşmanın, dişhekimleri ile ağız- diş sağlığı hizmeti alan hastalara yansımalarını sosyal medya ve basında yer alan örnekler üzerinden ortaya koymaktır. Bu örneklerden bazıları; dini inancı olan kişilerin/hastaların koruyucu ve tedavi amaçlı kullanılan maddelerin caiz ya da helal/haram, günah/sevap olup olmadığını sorması ya da ona göre kullanmaya karar vermesi, dindar hastaların dindar dişhekimlerini, yine dindar hastaların ve dişhekimlerin hemcinsinden olan hekimi/hastayı tercih etmesi, hastaların tıbbi uygulamalar yerine Kur’an ve hadislerde geçtiği için hacamat-sülük gibi uygulamalara başvurması, yine dindar dişhekimlerinin de bu yöntemlere ilgi duyması ile ilgilidir.

Anahtar sözcükler: dinin siyasallaşması, muhafazakârlaşma, ağız ve diş sağlığı, dişhekimisi

An Essay About Reflections on Dentists and Oral Health Services of Politicization of the Religion

Abstract: While the fact of politicization of the religion brings about a general conservatism with its multiple reflection to the society, health care in general, oral and dental health care in private fields have been affected extremely in different levels and forms. The aim of this article is to reveal the reflection of politicization and accordingly conservatism of the religion in Turkey to the dentists and patients who get oral and dental health care through the examples in social media and press. For instance; people/patients who have religious belief ask whether preservative and treatment-purpose substances are appropriate to the religion or halal/forbidden by religion, sin/good and accordingly decide to use them; religious patients prefer religious dentists, religious patients and dentists prefer fellow patients/dentists; patients use such practices as cupping and hirudin therapy instead of medical applications and religious dentists are interested in these practices.

Key words: politicization of the religion, conservatism, oral and dental health, dentist

Giriş

İlk kez çok küçük bir azınlığın inancı olarak ortaya çıkan dinler, belirli bir süre sonra egemen inanç hâle gelerek, erk sahipleri tarafından toplumu yönetmenin etkin bir aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Artık egemenlerin hizmetine giren, ‘yeni’ din, “din ulularınca”, “ulemaca” elden geçirilmiş, kutsal kitap ve peygamberlerin söyledikleri yeniden yorumlanmış ve mevcut sistemin ihtiyacına uygun olarak yeniden biçimlendirilmiştir. Zamanla bu yeni biçimlendirmeler, mezheplerin, tarikatların ve cemaatlerin oluşmasıyla birlikte hareket etmiştir (**Çaralan, 2015**).

Kapitalizmin neoliberal politikalarıyla eş zamanlı olarak ortaya çıkan postmodernizm, birbirini yeniden üretirken, bireyi özgürleştireceğini iddia etse de gerçek anlamda modernizm sonrası dönemi oluşturamamıştır. Yanı sıra, postmodern romantik ve

nihilist düşünceler, zamanla dinin siyasallaşmasına zemin hazırlamıştır. Hatta, postmodernizmin getirdiği nihilist yaklaşım, henüz modernizm bile yaygın yerleşim gösterememişken; bu dünyada daha iyi bir gelecek kurma, baskıdan, sömürüden, açlıktan, hastalıklardan ve savaşlardan kurtulma umudu olmayanların yaşamlarını neye veya hangi gerekçelere göre şekillendireceklerini ortada bırakmıştır. Parayı “yüce nesne” olarak kabullenemeyen, ya da paraya erişemeyenlerle umudu bu dünyada bulamayanların bir kısmı ise çözümü, kendilerine bu berbat dünyada yalnızca birer misafir olduklarını söyleyen dini (Müslüman, Budist, Hristiyan) kurtuluş düşüncelerine yönelmekte bulmuştur. Böylece, “aydınlanma” geleneğinin, bilimsel düşüncenin yerini mucize, modernizmin ulus ve/veya sınıf sadakatlerinin yerini, modernizm öncesinin gerici/dinci, aşiret/tarikat sadakatleri almaya başlamıştır (**Yıldızoğlu, 2017**).

* Dr., Dt. Türk Diş Hekimleri Birliği 16. Dönem Merkez Yönetim Kurulu Başkanı

** Dt., 16. Türk Diş Hekimleri Birliği Dönem Merkez Yönetim Kurulu Genel Sekreteri

Geliş Tarihi / Received : 20.12.2017

Kabul Tarihi / Accepted : 21.02.2018

Dinin siyasallaşmasının ülkemizin de içinde olduğu coğrafyada karşılığı "İslam'ın siyasallaşması" olarak gerçekleşirken, zamanla kendi içinde ılımlı ve radikal kanatları da ortaya çıkmıştır. İslam'ın, insanı bu dünyada misafir olarak tanımladığı ön kabulü ile ılımlı İslam, bu dünyadan öteki dünyaya hazırlığı uygun biçimde, Tanrı'nın buyruklarına, şeriata göre düzenlemek ile ilgilenirken, radikal İslam ise bu dünyayı yıkarak (şehadet yoluyla), diğer dünyayı hedeflemektedir. Ancak bu dünyadaki yaşamı iyileştirmekle yükümlü görenler ve yaşamını buna uygun ilkelere göre düzenlemek isteyenler için ılımlı ile radikal İslam arasındaki ayrım fazla bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü görünen o ki "siyasallaşmış bir dinin" uygulamalarından hiçbir şekilde eşitlik, demokrasi ve özgürlük çıkamamaktadır (**Çaralan, 2015**).

Yüzyıllardır süregelen dinin egemenlerce kullanıma arzusunun, günümüzde postmodernizmin başarısızlığı ile açığa çıkan ortamla beraber, özellikle ezilmiş, sömürülmüş, aşiret yapılaşmaları ile dünyadaki düzenden umudu kalmamış topluluklarda başarıya ulaştığı görülmeye başlanmıştır. Dinlerin siyasallaşması, bilimsel düşüncenin yerini mucizelerin, dogmaların, fetvaların, hadislerin ve ulemaların aldığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Zaten getirmeliydi ki din söylemini elinde tutan, yönlendirebilen yönetebilsin. Siyasal İslam'ın yükseldiği coğrafyalarda yüksek oranda ortaya çıkan teokratik iktidarlar, iktidarlarını dini kullanarak elde etmiş ve yine iktidarını onunla korumaktadır. İşte bu öngörü ile Atatürk, dinin toplum hayatını belirlemesine karşı çıkmış; onu olması gereken yere, vicdanlara ve inanç dünyasına hapsetmek gerektiğini söylemiştir.

Dinin siyasallaşması, özellikle 1970 yılı sonrasında toplum hayatına birçok yansıması ile genel bir muhafazakârlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu durumdan gerek sağlık hizmetleri, gerek ağız-dış sağlığı hizmetleri, gerekse sağlık çalışanları fazlasıyla etkilenmiştir. Bunun sonuçlarından birisi, özellikle 1980'li yıllardan itibaren, hem sağlık alanında hem de dişhekimliğinde dindarlık, muhafazakârlık, spiri-tüelite ile sağlık davranışları, sağlık hizmeti kullanımı, madde kullanımı, kanser gibi kronik hastalıklar arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların sayılarının hızla artmasıdır. Bu çalışmalarda sağlık alanının tersine, dişhekimliği ve ağız-dış sağlığı hizmetleriyle dindarlık, muhafazakârlık arasındaki istatistiki ilişkinin bulunmadığı ya da zayıf olduğu bulunmuştur (**Owens ve Sami, 2016**).

Türkiye'de dinin siyasallaşması ve muhafazakârlaşma, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile büyük

bir ivme kazanmıştır. AKP, dini siyasallaştıran, bununla beraber dini metalaştıran, neoliberal-muhafazakâr iktidar yapısına uygun şekilde sağlık hizmetlerini piyasalaştırırken, kamunun payına düşen alanı dünya görüşü uyarınca yeniden düzenlemektedir. Kürtaj kısıtlaması, kadınların kaç çocuk doğuracağına karar verilmesi, hacamat gibi bilim dışı uygulamaların yaygınlaştırılması, helal gıda, helal ilaç uygulamaları ve buna yönelik mevzuatların çıkarılması ve de Diyanet İşleri Başkanlığı ile böyle konularda imzalanan protokoller çarpıcı bazı örneklerdir. AKP iktidarının siyasi projesinin bir uzantısı olan sağlıkta muhafazakârlaşma süreci, gerici sağlık sisteminin temellerini "sağlık sistemini modernize etme, herkese eşit sağlık hizmeti sunma maskesi ile" ilerlemektedir (**ATO, 2017**). Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği'nin bir çalışmasında (2015), homofobik ve transfobik tavrın deneyimli hekimlerden çok, öğrencilerde ya da yeni mezun hekimlerde daha yaygın olduğunu tespit etmesi, muhafazakârlaşmanın üniversite öğrencileri üzerine dolaylı etkisinin sadece bir yüzüdür (**Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, 2015**).

Tüm bunlar sonucunda, ülkemizde gerek muhafazakâr dişhekimleri ya da dişhekimliği adayları mesleki tercihlerini, gerekse muhafazakâr hastalar hekimine bile sormaya çekindikleri konuları, dişhekimliği tercihlerini ve tedavi yöntemlerini İslam hukukçularına, fakihlere danışarak oluşturabilmektedir. Belki de ondan daha da önemlisi, internet okur-yazarlığının artmasıyla birlikte, bazı muhafazakâr hastalar, dişhekimleri ya da dişhekimliği adayları bu tür gereksinimlerini, fetvaların ve ilgili tartışmaların olduğu bloglardan, web sitelerinden, web sayfalarından, sosyal medyadan, basından vb. yerlerden izleyerek karşılamakta, hatta karar verebilmektedir. Bu makalenin amacı, Türkiye'de dinin siyasallaşmasının ve muhafazakârlaşmanın dişhekimlerine ve ağız-dış sağlığı hizmeti alan hastalara yansımalarını ortaya koymaktır. Bunun için bilimsel arama motorları, yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde, ülkemizde dinin siyasallaşmasının, muhafazakârlaşmanın dişhekimlerine ve ağız-dış sağlığı hizmetlerine etkilerini ya da yansımalarını ortaya koyan mezuniyet sonrası tezlere, bilimsel araştırmalara ve makalelere rastlanmamıştır. O nedenle, bu makalede konuyla ilgili verilere, web siteleri, web sayfaları, bloglar ve kimi gazeteler aracılığıyla ulaşılmıştır.

Dini inancın, dinin siyasallaşmasının dişhekimleri ve ağız-diş sağlığı hizmetlerine yansımaları

Dinin siyasallaşmasının bir sonucu olarak toplumun muhafazakârlaşması ve bu durumun sağlık alanına etkileri önemli bir sorgulamadır. Ancak bu durumu birçok açıdan değerlendirmek gerekir. Burada hastalar, sağlık çalışanları ve sağlık çalışanlarının özellikle mezuniyet öncesi eğitim süreci gibi bileşenler bakımından değerlendirmeler önemlidir. Bununla beraber, inanç özgürlüğü açısından değerlendirmenin ise hükümetlerin politikalarının sağlık alanına etkilerinden arındırılarak, insan hakları ve tıp etiği açılarından ele alınması ise ayrı bir öneme sahiptir.

Dini referanslar insan yaşamını düzenlemek konusunda sağlık alanı ile grift olarak yakınlaşınca, birçok sorun gözle görünür olmaya başlamıştır. Dişhekiminin mesleğini etik değerler içinde yapmaması, hastasının, tedavi yöntemini ve ağız sağlığını koruma amaçlı yöntem ve gereçleri dini inancına veya buna bağlı cinsiyete göre seçmesi/reddetmesi, endikasyon ve tedavi seçeneklerini dini kurallara ve inançlara göre değerlendirmesi, dini web sitelerinde yer alan bilimsellikten uzak, yanlış yönlendirmelerle hatalı tedavi yöntemlerine başvurması ve bunların sonucunda da ciddi sorunların ortaya çıkması bazı çarpıcı örneklerdir. Belki de bunun dişhekimlerine en büyük yansıması, hastanın dişhekimini bilim dışı bilgilerle sorgulaması ve yine buna dayanarak güvensizlik duymasıdır. Hasta ile hekim arasındaki güveni de ortadan kaldırarak, araya giren bazı dini referanslar, hem mezhepler arası farklılıklar gösteren hem de fıkıhlar arasında tartışılan konular olduğundan, çoğu zaman yine tedavinin reddedilmesine veya gecikmesine neden olmaktadır. Ayrıca, özellikle İslam dininde özel günlere değinen bazı ayet ve hadislerin Ramazan'da diş tedavisiyle orucun bozulduğuna veya cuma gün ve saatinde iş bırakmak gerektiğine yorumlanması da hastaların tedavisinin gecikmesine neden olabilen diğer durumlardır. Özellikle kadın ve yeni mezun dişhekimleri bunlara maruz kalma açısından önemli risk gruplarından birisidir.

Diğer ülke ve diğer dini inançlarda da benzer durumlar söz konusudur. Ortodoks Jain'ler, diş fırçası yerine parmaklarını kullanarak dişlerini temizlemektedir (Mehrotra ve ark., 2013). Musevilikte ibadet gününde yani *Shabat*'ta çalışılmaması gerektiğiyle ilgili çok sayıda makale bulunmaktadır. Yine bu özel ibadet gününde diş tedavisi yapıp yapmaktan Tevilah (ritüel banyo) ile diş protezi arasındaki bağlantıya, dolgu ve köprülerden diş protezleri yapımında ne tür maddelerin kullanılabilceğine, kaplamalarda

altın kullanımından anestezi uygulamasına, kohen veya rahibenin dişhekimliği eğitiminin mümkün olup olamayacağından ve aynı dine mensup birinin tedavi yapması gerekliliğine ilişkin çok sayıda konu hâlen tartışılmaktadır. Hatta yine Musevilik'te insan hayatının korunmasını önceleyen kuralları dâhi dini kanunların ne zaman askıya alınacağı veya kaldırılacağını belirleyen bazı şartlara bağlanmıştır. Eğer hastanın durumu acil ya da hayati değilse, *Shabat* gününde dişhekimini hasta bakmamakta ve muayenehanesini açmamaktadır (Moshe ve ark., 2001).

Bu makalede dini inancın, dinin siyasallaşmasının ve bununla beraber gelişen muhafazakârlaşmanın, dişhekimlerine ve ağız-diş sağlığına yansımalarını konuyla ilgili bilimsel araştırmalar olmadığı için dindar, dindarlık, muhafazakârlık, oruç, ramazan, ağız-diş sağlığı, dişhekimliği, dişhekimisi gibi anahtar kelimelerle internet ortamından web siteleri, web sayfaları, bloglar ve bazı gazetelerden taramalar yapılmıştır. Bu taramalar sonucunda sıklıkla elde edilen örnekler aşağıdadır;

1. Ağız-diş sağlığı hizmetlerine yansıması açısından

- Hastaların dişhekimine gitmeden veya tedavi sürecinde İslami internet sitelerine başvurarak, bilimsellikten uzak ve yanlış bilgilendirmelerle flor uygulaması gibi koruyucu tedavileri reddetmesi.

Özellikle gerek İslami web sayfalarında, gerekse bazı basın yayın organlarında flor uygulaması, florlül macun kullanımı, florid'in sağlığa zararlı olduğuna yönelik, oldukça yaygın bilim dışı ve yanlış bilgiler yer almaktadır. Bunun hastalar üzerindeki ilk etkisi, flor uygulaması gibi koruyucu tedavileri reddetmesidir. 18 Ocak 2016 tarihli Yeni Söz Gazetesi bu kapsamda geniş bir haber yayımlamıştır. Bir Blogta da konu, şu şekilde ele alınmıştır (Yeni Söz Gazetesi, 2016):

"...Günümüzde en çok diş macunları ve günlük temizlik ürünlerine eklenen sodyum florid nükleer atıklardan elde ediliyor. İddiaların aksine dişleri korumadığı gibi kansere yol açıyor. Bilim adamları yatıştırıcı etkisi nedeniyle de insanları pasifleştirip düşünce melekelerini yok eden sodyum floridden uzak durulması çağırısı yapıyor..." (<http://www.islamveihsan.com/florur-gercegi-caktirmadan-zehirliyorlar.html>).

- Misvak kullanmak gerektiğinin sünnet olduğu inancıyla tercih edilirken, diş fırçası ve macun kullanmanın haram olduğu düşüncesiyle reddedilmesi.

Misvak ile ilgili öneriler güncel olarak hâlen devam etmekte, sadece sünnet olduğu için değil, saymakla bitmeyen yararları olduğu gerekçesiyle tavsiye edilmekte, bu, çeşitli makale ve medya haberlerine de konu olmaktadır. Üstelik, bu durum Türkiye ile de sınırlı değildir. Örneğin, Müslümanlarda genellikle Ramazan'da diş macunu ve gargara yıkama eylemi makruh olarak kabul edildiğinden, Arapça'da "saka" sözcüğünden gelen ve temiz diş anlamında olan sivak ve misvak kullanılması sünnet olarak kabul edilmektedir. Özellikle bu uygulama yaşlı hastalarda daha yaygındır (Owens ve Sami, 2016; Chestnutt, 2016). Son zamanlarda, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), misvak çubukların ağız hijyeninde etkili bir araç olarak kullanılmasını hem tavsiye etmekte hem de cesaretlendirmektedir. Misvak çubukların etkili, ucuz, yaygın ve tıbbi yönden yararlı olduğu görüşünü paylaşan diğer ülkelere ait makalelerde de misvak kullanımı önerilmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan'da yürütülen bir bilimsel çalışmada, İslam ile ilişkisi nedeniyle misvak kullanımının teşvik edilmesi ağız-diş sağlığının iyileştirilmesinde yararlı olduğu önerilmektedir (al-Otaibi, 2004). Misvak, Ürdün, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde ve genel olarak Orta Doğu, Asya ve Afrika'da, ayrıca ağız hijyen, dini ve sosyal amaçlar için birçok alanda kullanılmaktadır (Allafi ve Ababneh, 1995). Böyle verilerle, kişiler/hastalar misvakı florürün alternatifi olarak algılayabilmektedir. Böyle olunca, özellikle diş macunu firmalarının reklam konusu ve propagandasının da alt yapısı hazırlanmış olmaktadır. Ya da "misvak özlü" diş macunları Müslümanların tercih ettiği diş macununa dönüşebilmektedir. Ülkemizde ise, misvak kullanımını sünnet ve ilahi vahiy olduğu şeklinde övülüp, diş fırçası ve macunu kullanımının haram olduğunu ifade eden bloglardan birisinde konu şu şekilde ifade edilmiştir:

"Ağız temizliği konusunda peygamber (as) 1400 küsur yıl önce kendisi büyük gayret göstermiş ve önemli tavsiyelerde bulunmuştur. Misvak kullanmayı önermiştir. Yemeklerden sonra misvak yoksa ağız yıkanarak dişlerin parmaklarla ovalanmasını tavsiye etmiştir. Her abdest alışta ağız üç defa su alınmasını ve dişlerin parmaklarla ovalanmasını tavsiye etmiştir. Halbuki Batı'da ilk diş fırçası 1780 yılında İngiltere'de kullanılmaya başlanmıştır. O fırça da domuz kılından yapıyordu. (Domuz kılınının içi delik olduğundan mikrop barındırma özelliği vardır.) Peygamberimiz (sav) misvak kullanma üzerine: "Cebrail bana o kadar tavsiyede bulundu ki, misvağın bana ve ümmetime farz olmasından endişe ettim." Demiştir. Bu ifadeden anlıyoruz ki misvak da ilahi vahiy kaynaklıdır." (http://www.mustafaoselmis.com.tr/saglik-temizlik/).

- Diş dolgusunun İslam'ın şartlarından olan gusül abdestine engel olduğu fetvalarının hastaların dolgu ve sabit protez yaptırmaktan kaçınmasına neden olması.

Bir blogta konu ile ilgili soru ve cevap şu şekilde belirtilmiştir.

Soru: "Diş dolgusu gusle mani değildir. Çünkü vücudun içini değil, dışını yıkamak gerektiği gibi, dişin de içini değil, dış yüzünü yıkamak gerekir. Diş dolgusunun altına yıkamak gerekmez. Öyle değil mi?"

Yanıt ise: "Dişin içini yıkayan kim, dişin içi yıkanır mı? İnsanın bir parmağı kökten kesilse, kesilen yer artık vücudun dışı olur, kesik yer yıkanmazsa abdest de gusül de olmaz. İnsanın kolu, bilekten kesilse, kesilen yer, artık vücudun dışı olmuş olur. Kesik yer yıkanmazsa abdest de gusül de olmaz. Diş de böyledir. Dişin yarısı kırılırsa, kırılan yer, vücudun dışı sayılır. Diş kısmını da gusülde yıkamak farzdır Fıkıh kitapları ağız içinde, dişlerin arasında ve dişlerin üstünde iğne ucu kadar kuru yer kalırsa, gusül sahih olmaz ...Böyle dar olan yüzüğü oynatarak veya çıkartarak altına su geçirmek şarttır. (Gümüş yüzük caizdir) diye altına yıkamaya lüzum yoktur şeklinde anlamak yanlış olur. Bunun gibi, (Sallanan dişi, altın tel ile bağlamak caiz) denince, bunun da bazı şartlarının olduğu anlaşılır. Altına su geçip geçmediğine bakılır. Yüzüğün altına su geçmeyince; abdest ve gusül sahih olmadığı gibi, ağız içinde kuru yer kalınca gusül sahih olmaz. Bunun için diş dolgusu olanın, ağız içini yıkamak gusülde farz değil diyen bir mezhebi, mesela Maliki veya Şafii'yi taklit etmesi gerekir." (http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=4051; http://hakikatrehberi.net/2011konular/abdest-gusl_dis_dolgu-su_2011.htm).

Bu ifadelerin devamında ise fıkıh kitaplarındaki örneklerde dolgunun gusül abdestine nasıl engel olup olmadığı açıklanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, çürüyen dişlerin birçok hastalığa sebep olması bakımından doldurulmasının ya da kaplatılmasının beden sağlığı için önemli olduğunu belirterek, bu işlemin abdest ya da gusle mani olmadığını açıklamıştır (https://www.memurlar.net/haber/77434/diyanet-ten-dis-dolgu-su-fetvasi.html). Böyle olunca, diş dolgu ve kaplamalarının gusle engel olup olmadığı tartışmalarının arasında kalıp kuşku duyan dindar hastalar olmuştur. Böyle bir hastanın bir blogda sorduğu soruda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetvasına uymakla sorumluluktan kurtulur mu-yum endişesini paylaştığı görülmektedir (http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/dis-dolgu-su-konusunda-fetvaya-uyumla-sorumluluktan-

kurtulur-muyuz.html). Nitekim, gözlemediğimiz kadarıyla, kuşkuda kalan hastalar benimsediği mezhep disiplinine uymadığı veya cünüp (abdestsiz) geçeceği endişesiyle diş dolgusu, köprü, kaplama gibi sabit restorasyonlardan kaçınıp, kimi zaman çürük dişi dolgu yaptırmak yerine, çektirmekte ve dişsiz kalmayı tercih etmekte, kimi zaman da tercihleri kendisi için kullanımı çok daha zor olan hareketli protezleri seçmek şeklinde olabilmektedir.

Böyle açıklamalarla kişiler/hastalar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetvası ile mezhep fıkıhları arasında kalmaktadır. Bu durum bir blogta açık olarak şu şekilde özetlenmiştir:

"Okuduğum bir kaynakta; "verilen fetvaya karşı insanın içinde kuşku olursa, kişinin o konuda yapmış olduğu ibadetler sahih olmaz" diye yazıyordu. Hanefi mezhebinde diş dolgusu olanın gusül abdestinin geçerli olup olmadığı konusunda, çok büyük bir çoğunluğun ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetvası "geçerlidir" şeklinde olup, çok az bir kesim tarafından ise "geçerli olmadığı" şeklinde açıklanmaktadır. Benim de bu konuda Diyanet'in fetvasına uymakla beraber içimde az da olsa bir vesvese ve kuşku oluşuyor. Buna bağlı olarak yapmış olduğum ibadetler sağlıklı mıdır? İçimde kuşku da olsa verilen fetvaya uymak beni ve benim gibi düşünenleri sorumluluktan kurtarır mı? Biz mukallitler sadece fetvaya uymakla mı yükümlüüz?". Soruya verilen yanıt ise: "Kaynaklara inip delil mukayesesi yapamayacak olan kişiler ilmine güvendikleri kişilerin, hocaların, mezheplerin görüşleri ile amel ederler. Bunda dinen hiçbir sakınca yoktur. Taklit edilen şey ayet veya hadislerin açık hükümlerine ters olmasın yeter" (<http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/dis-dolgusu-konusunda-fetvaya-uyumakla-sorumluluktan-kurtulur-muyuz.html>).

Aslında benzer durumlar, Musevilik'te de söz konusudur. Örneğin, Musevilik'te sabit protezlerin, köprülerin, apareylerin, diş dolgularının vb. işlemlerin kişi ile Mikvah (ritüel banyo suyu) arasında bir bariyer oluşturduğu ve Tevilah'ı engellediği düşünülmektedir. O nedenle, Tevilah'dan önce bunların çıkarılması önerilmektedir. Protezde bir düzeltme gerekiyorsa dişhekiminin çıkarıp düzeltmesi, hatta böyle bir düzeltme yapıncaya kadar, Tevilah'ın ertelenmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Ayrıca, süturların Tevilah'ı engellemediği ancak, diş etlerine ameliyat sargısı uygulanmasının ise Tevilah'ta gecikmelere neden olduğu varsayılmaktadır (**Moshe ve ark., 2001**).

- Dini bilgilere ve onun referanslarına dayanılarak, yapılması gereken diş muayenelerinden ve kimi tedavilerinden kaçınılması.

Travma veya farklı nedenle avulse olan diş, reimplantasyon yöntemiyle yerine konabilecekken bunun mekruh olduğunu ifade eden hadisler, fetvalar, hastaların bu tedaviden vazgeçmelerine neden olabiliyor. Ya da dişlerini kaplama, lamine vb. restorasyon yaptırmak isteyen dindar hastalar, dini referansları özellikle hadisleri incelediklerinde, lamine yapımını anlatan bir tedavi fotoğrafı ile diş törpülenmesinin haram olduğunu düşünebilmektedir. Ya da yaratılıştan gelen şekilsel özelliklerin değiştirilmesinin yasak olduğu inancıyla ortodontik anomalileri ve şekil bozukluklarını tanı vergisi kabul ederek, tedavi reddedilebilmektedir. Estetik amaçla diş inceltmeye ve tedavi amaçlı olmayan estetik operasyonlara dair hadislerle dayalı olarak yapılan açıklamalar ise yine hastaların ortodontik anomalileri ve şekil bozukluklarının tedavisini reddetmesine yol açabilmektedir. Bununla ilgili Vuslat Dergisi'nin Eylül 2012 sayısında yer verilen Buhari, Libas ve Müslim gibi hadis alimlerine göre (**Vuslat dergisi, 2012**):

"...İslam dini, insanın yaratılıştan var olan güzelliklerini daha belirgin hâle getiren, takı takma, saçları tarama, meşru ölçüde süslenme, güzel giyinme gibi davranışlarını mübah kılmıştır. Ancak, yaratılıştan verilmiş özellik ve şekillerin değiştirilmesini yasaklamıştır. Örneğin İslam'ın ilk dönemlerinde bazı toplumlarda dişlerin seyrek olması makbul ve bir güzellik ögesi sayılırdı. Bu sebeple sık dişler törpülemek suretiyle seyrekleştirildi. Doğal olarak koruyucu tabakasını yitiren dişler de zamanla çürüyerek fonksiyonunu yitirecektir. Hz. Peygamber (s.a.s.) hiçbir psikolojik ve fiziki sağlık problem söz konusu olmaksızın sırf güzellik olsun diye dişleri seyreltmeyi hoş görmemiştir. Nitekim derisine dövme yapana ve yaptıran, güzellik için Allah'ın yarattığı hâli değiştirip dişlerini inceltenlere Allah'ın lanet ettiğini bildirmiştir..." (<http://www.vuslatdergisi.com/yaziDetay.php?id=44900&slD=133&year=2012&month=9>).

Bu hadislerin estetik operasyonu sorgulayan dindar hastalar için de referans olarak birçok blog ve web sayfasında tekrarlandığı görülmektedir. Ayrıca, Ekşi de doktora tezinde de aynı hadisleri referans göstermiştir (**Ekşi, 2010**).

Diş tedavisinde kemik greftinin kaynağı, dini, etik ve /veya kültürel endişeler nedeniyle hastanın itiraz etmesine yol açabilmektedir. Nitekim bir araştırmada Katolik olan bazı hastalar diş tedavisinde kemik greftleri reddetmiş, belirli dinsel aidiyet nedeniyle allogreft reddine ilişkin oranlarda anlamlı bir fark gözlenmemiştir (**Fernandez ve ark., 2015**).

Öldüğünde ağızda altın bulunmaması gerektiği inancı kimine göre günümüzde sık kullanılan

porcelen, implant vb. maddeler için de yorumlanarak kaplama yaptırmaktan kaçınılmaktadır. İman Mescidi web sayfasında konuyla ilgili bir soru ve cevap şu şekildedir:

Soru: “Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Humejd rahimehullah’a soruldu: Altın dişi olan bir ölüyü, o hâl üzere defnetmek câiz midir?” **Cevap ise:** “Eğer mümkünse, dişin çıkarılması gerekir. Çıkarılması ancak çekme ile yani bir tedavi ile mümkünse, alınması gerekmez. Bu ölüye bir işkencedir. Bilakis, o dişi ile beraber defnedilir. Bu, altın dişin, çekmek dışında bir yolla alınmasının mümkün olmadığı durum için geçerlidir. Örneğin, diş sâbit ve altın kaplama, sen de bu altın kaplama olan dişi çekmek istiyorsun; işte bunu yapman câiz değildir. Ancak dişi el ile almak mümkünse, yani diş sâbit değilse, bu hâlde dişin alınması gerekir. İlim ehlinin bu mesele hakkında ortaya koyduğu şeyin ma’nâsı budur.” (<http://imanmescidi.com/icerik/cenaiz/124-altin-disi-olan-olu-disiyle-defnedilir-mi>)

Diyaret İşleri Başkanlığı, diş kaplama ya da dolgusu yapılırken, mecbur kalmadıkça altın kullanılmasının caiz olmadığını bildirerek, şöyle bir açıklama yapmıştır:

“... Diş kaplama veya dolgusu yapılırken, mecbur kalınmadıkça altın kullanılması uygun değildir. Ancak altın kullanılması zorunluluğu var ise caiz olur” (<https://www.memurlar.net/haber/77434/diyaret-ten-dis-dolgusu-fetvasi.html>).

Ramazana ayında oruçluken diş tedavisi yaptırmamanın, diş çekiminden kaynaklanan kanamanın ve diş fırçalamanın orucu bozup bozmadığı da önemli bir tartışma konusudur (Chestnutt, 2016). Hatta Ramazana ayında genel olarak, acil olmayan ağız diş sağlığı uygulamalarının iftardan sonra yapılması ya da Ramazana ayından sonraki bir zamana ertelenmesi önerilmektedir. Bu konuda diğer ülkelerde yürütülen araştırmalar da söz konusudur. Örneğin, Tahran’da yürütülen bir çalışmada oruç turan Müslümanların oruçları bozulur kaygısıyla sadece %6’sının öğleyin dişlerini fırçaladığı saptanmıştır (Bolouri ve ark., 2014). Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ve İstanbul Müftülüğü’nün çoğu kez yaptığı açıklamalarda, macunun, suyun kanamanın vb. boğaza kaçmadığı sürece bunlarla orucun bozmadığına yönelik olsa da ifadelerin devamında konu şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Diş çektirmek veya iğne yaptırmak durumunda olan kişilerin bu işlemleri sahur ve iftar vakitlerinde yaptırmaları daha uygun olur’ veya orucun bozulma ihtimali dikkate alınarak, dişlerin imsakten önce ve

iftardan sonra fırçalanması, oruçluken fırçalanacaksa macun kullanılmaması uygun olur (<https://www.fetvameclisi.com/fetva-oruclu-iken-dis-çektirmek-orucu-bozar-mi-73295.html>).

Bunlar sonucunda kuşkada kalan hastalar, tedavilerini iftar-sahur arasında yaptırmak istemekte ya da oruç ayından sonrasına ertelemektedir. Böyle bir kuşkuyla fetvameclisi web sayfasına gelen soru ve cevabı şu şekildedir:

Soru: “Oruçlu iken, diş çektirmek sorucu bozar mı?” **Cevap ise:** “Önce şunu bilmeliyiz. Şiddetli bir diş ağrısı durumunda, oruçlunun tedavi olmasında hiçbir sakınca yoktur. Normal bir tedavi durumunda ise dişin çekilmesi orucu bozmaz. Çekim esnasında iğne vurulması veya ilaç alınması oruca zarar verir. Böyle bir durum olursa da oruç sadece kaza edilir. Tevsiyemiz, Ramazana günlwrinde diş tedavisini geceye almaktır. Dişçi kardeşlerimiz de özel Ramazana uygulamaları yapmalıdırlar.” (<https://www.fetvameclisi.com/fetva-oruclu-iken-dis-çektirmek-orucu-bozar-mi-73295.html>)

- Diş dolgusu ve bazı cerrahi (greftleme) işlemlerin caiz olduğunu ifade eden fetvaların dindar olan dişhekimine yaptırma koşulu getirmesi

Diş dolgusu ve bazı cerrahi (greftleme) işlemlerin caiz olduğunu ifade eden fetvaların da dindar olan dişhekimine yaptırma koşulu getirdiği görülmektedir. Akit gazetesinde bu konuyla ilgili yazılarda konu şu şekilde açıklanmıştır:

“...Diş kaplaması veya dolgusu bir zarûretten dolayı yapılırsa, -ki umumiyetle öyledir- bu bir nevi çürüyen dişi tedâvi şeklidir. Bu zarûretin dindar ve selâhiyetli bir doktor tarafından tesbit edilmesi gerekmektedir. Bu vasıfta bir doktorun tavsiyesi ile yapılan kaplamanın dinen bir mahzurunun olmadığını ve altta kalan dişin, ağzın görünen kısmından çıkıp, görünmeyen kısmın hükmüne geçtiğini ifade eden Bediüzzaman Hazretleri bir mektubunda, bir sual vesilesiyle bu durumu şöyle izah eder...Nitekim değerli fıkıh kitabı Mülteka şerhinde fetva kitabından naklen şöyle deniyor: Dişini mecburen doldurtan kimse, gusûlde bu dolguyu söküp atması mümkün olmayınca, dolgunun üzerinden geçen suyla iktifa ederse, guslü sahih olur mu...?”

Elcevap: “...Olur. Şüpheyeye mahal kalmaz.(İzahlı Mülteka tercümesi, Taharet bahsi, s. 32). Ancak bu meselede iki farklı konu vardır. Onu hatırdan çıkarmamalıyız. Biri, diş dolgu ve kaplamasına Tabib-i Hâzık dediğimiz dindar ve selâhiyetli bir doktorun gerek görmesi... Şâyet böyle bir doktor

bunun ihtiyaç olduğunu ifade etmişse bu tedavi israf olmadığı gibi gereklidir de. Ancak böyle bir doktor, ihtiyaç olarak görmemiş buna gerek olduğunu ifade etmemiş, lâkin süs ve ziynet olarak taktirmek istemiş, sırf gösteriş arzusunun buna lüzum görmüş ise, bunun yapılması hem caiz değildir, hem de israftır..." (Yeni Akit Gazetesi 14 Ocak 2016 tarihli haber).

Ekşi, doktora tezinde Yapay Uzuv (Protez) Takma ve Kopan Parçanın Tekrar Yerine Eklenmesi konusunu açıklarken, öneri olarak hadis alimi İbn Sa'd'ın ifadesini kullanıyor ve Müslüman dişhekimini işaret ediyor:

"Diş hekimi tarafından yapılan protezler de yapay uzuv takma başlığı altında değerlendirilebilir. Müslüman hekimler, diş tedavisi ile birlikte ağza da çeşitli cerrahi müdahale yöntemleri geliştirmişlerdir. Onlar, diş sağlığına ek olarak diş hastalıklarını sistemli bir şekilde tedavi etmişler; hastalar için hayvan kemiklerinden takma dişler üretmişlerdir (Ekşi, 2010).

- Hastanın gittiği dişhekiminin dindar, Müslüman olma koşuluna ve/veya hemcinsi olma koşuluna uymamanın günah/haram olması

Fetva Meclisi isimli bir web sayfasında, erkek hastanın sorusu ve ona verilen yanıt şu şekildedir:

"Öncelikle diş dolgum var, Said Nursi'nin dolgu hakkında söyledikleri de kafamı karıştırdı. Diğer mezhepleri taklit etmem gerekir mi yoksa Hanefi fıkhına uymaya devam etmem yeterli olur mu? Gerçi dolgumu yapan doktor açık bir bayandı başka bir tanesinin de yine dindar olmadığını zannediyorum ama sonuçta Müslüman olma ihtimalleri yüksek" Cevap: "Selamünaleyküm. Dolgu açısından bir şey yapmanız gerekmiyor. Normal devam edin, bir mezhep değiştirmeniz de gerekmez." (<https://www.fetvameclisi.com/fetva-dis-dolgusu-meselesi-ramazanda-masturbasyon-39756.html>).

Başka bir açıdan ise;

"...Gayrı müslim ve mürted kadınların, Müslüman kadınlarına bakması, yani Müslüman kadınların bunlara görünmeleri, yabancı erkeklere görünmeleri gibi olup, üç mezhepte de haramdır. Bunlar Müslüman kadınlarının bedenine bakamazlar. Sadece Hanbeli mezhebinde caizdir. Bunlara muayene olmak mecburiyetinde kalındığında, Hanbeli mezhebi taklit edilirse, yani (Hanbeli'ye uydum) denirse günahtan kurtulmuş olunur..." (<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1050>).

Özellikle Müslüman kadınların erkek hekime görünmesi haram kabul edildiğinden, mutlaka kadın

dişhekimine gitmesi gerektiği bazı web sitelerinde şu şekilde aktarılmaktadır:

"Bir bayan ve bir erkek doktor olup seçme şansımız varken eğer biri diğerinden çok daha ehil ise bu durumda cinsiyetten ziyade uzmanlığa bakılır. Fakat uzmanlık seviyeleri eşit ise bu durumda bir erkeğin, erkek doktor varken bayan doktora tedavi olması caiz olmaz. Hasta bir kadın, muayene, tedavi ve ameliyat gibi şeylere muhtaç olabilir. Ancak kadın, hasta olduğunda ehliyetli bir kadın doktor varsa ona gidip muayene olabilir. Yoksa erkek bir doktora gider tedavisini ona yaptırır. Aksi takdirde erkeğe gitmesi günâh ve vebaldir. Kezalik bir erkek hasta olursa, ehliyetli erkek bir doktor varsa ona gitmeye mecburdur. Yoksa bir kadın doktora gidebilir. Normal şartlarda bir hasta tercih hakkı var ise hemcinsi olan doktoru seçmelidir, bu durum ne hasta ne de doktor için problem teşkil eder" (<http://www.sutunhaber.com/erkeklerin-bayan-bayanlarin-erkek-doktora-gitmesi-caiz-mi-67747.html>).

"Hasta bir kadın, muayene, tedavi ve ameliyat gibi şeylere muhtaç olabilir. Ancak kadın, hasta olduğunda ehliyetli bir kadın doktor varsa ona gidip muayene olabilir. Yoksa erkek bir doktora gider tedavisini ona yaptırır. Aksi takdirde erkeğe gitmesi günâh ve vebaldir. Kezalik bir erkek hasta olursa, ehliyetli erkek bir doktor varsa ona gitmeye mecburdur. Yoksa bir kadın doktora gidebilir" (<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1050>).

Dinimiz İslam web sayfasında sorulan bir soru da yine bu konu hakkında önemli ipuçları içermektedir:

"Bayan doktor varken, kadınların diş, göz, kulak burun boğaz, nisaiye gibi bölümlerde erkek doktora muayene olmaları caiz olur mu? Bir de, nisaiye uzman Hristiyan kadın doktor varken, salih bir erkek doktora muayene olmak caiz midir?" ve ona verilen yanıt: "S.Ebediyye'de (Kadınları, kadın doktora göstermeli. Kadın doktor bulunmazsa ve hastalık tehlikeli veya çok ağrılı ise, nisaiye mütehasası [kadın hastalıkları uzmanı] olan erkeğe de göstermelidir) deniyor. Nisaiyede, erkek doktoru değil, kâfir de olsa kadın doktoru tercih etmelidir. Diğer hastalıklarda da, mecbur kalmadıkça erkek doktora gitmemelidir. Aynı işi yapan kadın doktor bulunmazsa, hastalık da önemli olup, muayene ve tedavi şartsa o zaman caiz olur." (<http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1050>).

Bazı ağız ve diş sağlığı hizmetlerinin kadınlara yasaklanması ya da serbest bırakılması

İslamHouse web sayfasında altın kaplama yaptırmanın kadında helal, erkekte haram olarak bildirildiği fetvaları aktarılmıştır. Bu fetvalardan birisi şu şekildedir:

"Altın diş taktırmanın hükmü nedir?" ve ona verilen yanıt: "Zarûret olmadıkça erkeklerin altın diş taktırmaları câiz değildir. Çünkü erkeğin altın takması ve altınla süslenmesi haramdır. Kadına gelince, eğer kadınların altın dişle süslenmeleri, onların âdeti ise, bunda bir sakınca yoktur. Bu şekilde güzelleşmek kadınların âdeti ise ve israf yapılmadığı sürece, kadınlar altın diş taktırabilirler. Nitekim Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurmuştur "Altın ve ipek ümmetimin kadınlarına helal erkeklerine ise haram kılınmıştır. Kadın bu hal üzere öldüğü veya erkek zarûret sebebiyle taktırdığı altın dişleriyle öldüğü zaman, çenesinin parçalanmasından endişe edilmezse, ağzından çıkartılır. Yok eğer çıkarılırken çenesinin parçalanmasından endişe edilirse, bırakılır. Çünkü altın, mal sayılır ve mal da sahibi öldükten sonra vârislere miras kalır. Malın ölüde bırakılması ve onunla defnedilmesi ise, malın zâyi edilmesi demektir" (<https://islamhouse.com/tr/fatwa/309964/>).

Dini inanç, dindarlık, cinsiyet tercihinde rol oynamaktadır. Bazı Müslüman kadınlar, erkek hekimlere danışmadığı için uygun bir tedavi alamamaktadır. Bu durum ağız-diş sağlığı dâhil, tüm sağlık hizmetlerinde de söz konusudur. Bazı belli ülkelerde, dini inanca dayalı sağlık hizmetinin reddedilmesinin meşru olduğu belirtilmektedir. "Müslüman bir kadının vücudunu bir erkek hekime göstermesi, hatta sağlığı ile ilgili hassas konuları tartışması çok stresli olabilir" vb. mesajlar da hastalara iletilmektedir. Bu nedenle, özellikle Müslüman kadın hastalar genel olarak kadın dişhekimini tercih etmektedir. Ya da Müslüman kadın, tüm tıbbi işlemlerde eşinin yanında kalmasını istemekte, özellikle muayene sırasında hemşire bulunmasını tercih etmektedir (**İbrahim ve Awooda, 2015; Chestnutt, 2016; Boucher ve ark., 2017**). Musevilikte ise protez kullanımı, altın, gümüş dişler, dolgu, kaplama, köprü kullanımı tartışılmış ve kadının çürük dişle gezmesinin utanç verici olduğu, altın kaplama yaptıranınsa gösteriş amaçlı olduğu ifade edilmiştir (**Citrin, 2006-2007**).

2. Diş hekimleri açısından;

- Hastaların tıbbi uygulamalar yerine, Kur'an ve hadislerde geçtiği için hacamat-sülük gibi uygulamalara başvurması, yine dindar bazı dişhekimlerinin de bu yöntemlere ilgi duyması

Buna bir örnek Habertürk haberidir. Erzurum'un Oltu ilçesinde diş çürüğüne karşı sülüklü tedavi yöntemi uygulanıyor. Karabekir mahallesinde ikamet eden Hüseyin Taşkın (46) dişlerinin hep çürüyerek köklerinin kaldığını belirterek sorun yaşadığını belirtti. Daha önce diş çektiğini ve çenesinin çok şiştiğini, bu kordudan dolayı doktora gidemediğini ve 10 gündür

şiddetli diş ağrısı çektiğini anlatan Hüseyin Taşkın, kullandığı antibiyotik ilaçlarda fayda etmeyince çareyi sülük tedavisinde aradığını söyledi. Oltu'nun Sülük Gölünden yakaladığı sülükleri alarak Dr. İbrahim Ekinci'nin yanına koşan Taşkın'a burada sülük tedavisi uygulandı. Taşkın, diş köklerinin yapmış olduğu apseye sülük tutturularak 5 dakika içerisinde diş ağrısının geçtiğini söyledi (**Habertürk, 2011**)

Hatta bu konuda, bazı web sitelerinde ilgili ayet ve hadislere web sitelerinde yer verilerek yönlendirme yapılmaktadır. Örneğin konu iki web sayfasında şu şekilde yer almaktadır:

"Biz de bir sülük benzeri bir yapı içine damla yaptı." (Kur'an 23:14) (http://www.hacamat-suluktedavisi.com/index.php?haber_detay=5).

Şabi'den gelen rivayete göre Peygamberimiz (asv) şöyle buyurmuştur: "İlaçların en hayırlısı , hacamat, müşhil ve sülüktür." (Kenzu'l-Ummal, h.no: 28167-Beyhaki'den naklen (<http://www.risaleajans.com/soru-cevap/suluk-tedavisi-caiz-midir>).

Ne yazık ki, bu konuda özellikle 2014 yılında "Gelecekteki Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği" ile web sayfalarında, bloglarda, sosyal medyada artan bir ilgi görülmektedir. Çünkü bu yönetmelikle, Bakanlıkça yetkilendirilmiş diş hekimliği uygulama ve araştırma merkezlerinde, diş hastanelerinde ve ağız- diş sağlığı merkezleri ile diş polikliniklerinde sadece diş hekimliği alanında sertifikalı dişhekimleri tarafından uygulama neredeyse her türlü gelecekteki ve tamamlayıcı tıp uygulamaları yapılması özgür bırakılmıştır (**Sağlık Bakanlığı, 2014**).

- Kadın dişhekiminin hatta bazen eşinin İslam hukuku ile etik arasında kalması veya inancının ağır basması nedeniyle, hasta seçiminde cinsiyet ayrımı gözetmesi.

Bir dişhekimliği fakültesi bir kadın öğrenci, bu konuyla ilgili Fetva Meclisi'ne şöyle bir soru sormaktadır:

"Selamun Aleykum. Diş hekimliği son sınıf öğrencisi bir bayanım. Mesleğim gereği erkek hastalara bakmak durumunda kalıyorum. Fakat bu durumdan hiç hoşlanmıyorum. Okul bittikten sonra özel muayenehane açsam başörtümü açmayacağım ama erkek hastalara da bakmak zorunda kalacağım. Devlete girsem hem başörtümü açacağım hem de erkek hastalara bakacağım. Bir düşüncem 4 yıl daha okuyup sadece çocukları tedavi edeceğim uzmanlık yapmak, ama başörtümü açmam gerekecek. 4 yıl sonra uzmanlık bitince başörtümü açmadan sadece çocukları tedavi edebileceğim

Allah'ın izniyle ama 4 yıl için başörtümü çıkarmam gerekecek Sizce ne yapmalıyım? Allah razı olsun. Selam ve dua ile" (<https://www.fetvameclisi.com/fetva-dis-hekimligi-okuyan-bir-bayanim-islam-adina-gelecegimi-nasil-sekillendirmeliyim-24589.html>).

Müslümanların bir sosyal ağı olan Tuntoislam sitesinde bir öğrencinin sorduğu soru ve aldığı yanıt şu şekildedir:

"...Liseyi bitirdim ve üniversite sınavına hazırlanıyorum. Tıp ile ilgili bölümleri tercih etmeyi düşünüyorum. Geçen hafta şöyle bir durumla karşılaştım. ...Ondan sonra diş cerrahisi eğitimi almak istemediğimi fark ettim. Gelecekte uygulama yapmak niyetindeyim. Gelecekte böyle bir mesleği yapmam haram mıdır? Ayrıca çok küçük çalışma alanı göz önüne alındığında. Buna ne dersiniz?" Verilen yanıtlardan birisi ise: "... Tıpta kadın doğum, dişhekimliğinde ise çocuk dişhekimliğini seçmen senin için en iyi seçenektir. (<http://turtoislam.com/community/threads/dentistry-as-a-profession-for-women.76654/>).

Fetva Meclisi sitesinde eşi kadın diş hekimi olan bir mühendisin sorduğu soru ve aldığı yanıt şöyledir: "Hocam ben elektronik mühendisiyim. Hanımım ise diş hekimi. Eşimin çalışmasıyla ilgili bir sorum olacaktır. Diş Hekimliğinin bazı zaruri durumları oluyor. Kendi özel muayenehanesini açınca dek erkek hasta geldiğinde bakmak zorunda kalıyor. Kimi zaman bir erkek doktorlar veya hastayla aynı ortamda kalıyor. Mesleğinden dolayı gelen hastaya çok yakın olması gerekiyor. Bu sebeplerden dolayı ben onun sadece çocuklarla veya bayanlarla ilgilenmesini istiyordum. Ama bir süre hastahanedeki çalışması gerekiyor. Şu anda ise çalışmasını istemiyorum. Bu kıskançlığımdan mı kaynaklanıyor tam emin değilim. Size bir soruyum dedim. Sizce eşimin bu pozisyonda çalışmasında herhangi bir sakınca var mıdır? Veya bu problemin çözümü nedir? Selamünaleyküm."

"Bir kere bu tutumunuzda hiçbir aşırılık yoktur, tam bir Müslüman erkeğin düşünmesi gerekenleri düşünüyorsunuz. Allah sizi sevsin, sizden razı olsun. Keşke bütün Müslüman erkekler sizin gibi düşünebilseler! Fakat, tababet dalında bizim bazı ruhsatları kullanmamız mümkündür. Buna göre eşinize şunları tavsiye ederiz:- Bir kere çocuk ve kadın üzerine çalışması ideal olacaktır. Hedefte bu bulunsun.- Hastahane şartlarında iken HALVET olacak şekilde bir erkekle baş başa kalmamasın. (Halvet, kapalı bir odada yabancı bir erkekle baş başa kalmaktır.)- Mümkün olduğunca erkek hastaya bakmasın. Zaruret durumlarında mesela acil sancıdan kıvranan bir erkeğe bakabilir. Bu bakmada da yakın

olma hususuna özellikle beden değmesine çok dikkat etsin. Bilhassa eldiven ve maske kullansın ki bunlar zaten gereklidir. Erkek hastalarla uzun cümleler kurup konuşmasın. Size de tavsiyem, doktor hanımla bu konuyu bir tartışma konusu durumuna getirerek aranızda fitne sokmayın. O da ikna olarak yapsın yapacağını. Allah işinizi kolay etsin" (<https://www.fetvameclisi.com/fetva-bayan-dis-hekimligi-10192.html>).

- İbadet saat ve günlerinde dindar hekimlerin işinin ibadete engel olarak görmesi.

Bu konu ile ilgili sorulan bir soru ve verilen yanıt şu şekildedir:

Soru: "Doktor hamile çalışan bir arkadaşım için soruyorum. Acilde tek doktor olarak çalışıyor. Hamilelikten dolayı abdest tutamıyor. Bilerek te namazını kazaya bırakmak istemiyor, yoğun çalışan bir hastane olduğu için acilde tek görevli olduğu zamanlarda namaz kılmaya da gidemiyor. Namazları kaçırmamak için hamilelikten dolayı abdesti de tutamadığı için ne yapabilir. Allah razı olsun."

Cevap: "Değerli kardeşimiz, Öğle ile ikindi namazlarını ya öğlenin vakti veya ikindinin vakti içinde sırası ile arka arkaya kılabilir. Akşam ile yatsıyı da böyle yapabilir (yani ikisinden birinin vakti içinde birleştirerek kılabilir. Böylece namazlar için daha uzun bir vakit bulacağı için fırsat da bulabilir. (<https://sorularlailslamiyet.com/hastanenin-acil-servisinde-calis-doktorlar-namaz-kazaya-birakabilir-mi>).

Doğruhaber isimli bir web sitesinde sağlık sektörünün çalışma koşulları nedeniyle, sağlık çalışanlarının bulaşıcı hastalıklara maruz kalmanın, devamlı olarak gece vardiyasında çalışmanın, psikolojik erken yıpranma hasta ve yakınlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle şiddet görme, sözlü olarak hakarete uğramanın yanında, diğer önemli bir sorunun da cuma namazına gidememek olduğunu yazan bir hekim, Müslüman erkeklere farz olması nedeniyle, Cuma namazının şartlarına göre kişilerin kendi işlerini ayarlamak zorunda olduklarını ifade etmiştir. Yazısının devamında üniversite hastanelerinin tamamına yakın kısmının cerrahi branşlarında cuma namazı yasak olduğundan ve ibadet özgürlüğü noktasında inançlı insanlara inanç özgürlüğü tanınmadığından yakınmıştır. Bu yakınmalardan sonra yetkililere şöyle seslenmiştir:

"...Buradan Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere ilgili makamları göreve çağırıyor ve Üniversite Hastanelerinin cerrahi branşlarının cuma namazı noktasındaki

çağ dışı uygulamalarına bir son verilmesi için gerekli çalışmaları ivedilikle başlatmalarını istiyoruz. En başta cerrahi branşların cuma günleri çalışma programları ile ilgili bir ekip çalışma yapıp cuma namazına gidenlerin mağdur olmasını engelleyebilecek bir mesai sistemi oluşturmalı ve tüm üniversitelere cuma namazı başlıklı cuma namazına göre iş şartlarının düzenlenmesi, Cuma namazına gidenlerin mağdur edilmemesiyle ilgili olan bir yazı göndermelidir. Bu konuyu, inançlı insanların desteğini devamlı yanında bulan ve inançlı kitlenin oylarıyla en üst makamlara gelen Sayın Cumhurbaşkanı'nın yakından takip etmesini istirham ederim. Diğer yazımızda hastanelerdeki mescit problemlerini işleyeceğiz inşallah. Hepinizi Allah' a emanet eder, dua eder, dua bekleriz. Vesselam' (<https://dogruhaber.com.tr/yazar/dr-lokman-aydogdu/7865-saglik-sektoru-ve-cuma-namaz/>)

Bu konu ile ilgili Karataş ise (2016) bir köşe yazısında konuyu şöyle ifade etmiştir.

"...Cuma namazını özürsüz olarak terk eden bir kişinin günahının ve vebalinin büyüklüğünü hadis-i şerifler bize ifade etmektedirler..." der ve bu konuda iki hadis vermektedir. Devamında "... Ayrıca, kendisine cuma namazı farz olmayan kadın doktorların bulunmaması veya bulunsun bile erkek doktorun daha mahir olması ve muayene ya da ameliyat yapılmaması halinde hastanın hastalığının artması veya hayati tehlikenin bulunması durumu doktorlar ve diğer sağlık personeli için bir mazerettir. Bu durumda olan doktorlar da cuma namazına gitmeyip onun yerine öğle namazını kılabilirler. Ayrıca şu hususun üzerinde de durmakta fayda vardır. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı namaza gitmesi nedeniyle işinden olma ihtimali olan kimseler için bu durumu geçici bir mazeret olarak saymaktadır..." (Karataş, 2016).

Sonuçlar ve öneriler

Hem iyi bir eğitim almış olmak, hem de klinik becerilerde donanımlı olmak önemli olmakla beraber, hastaların kültürel ve sosyal değerlerini bilmek ve anlamak da o kadar önemlidir (Zini ve ark., 2015). Özellikle muhafazakârlığın yükselmesi ile beraber, bu durumdan etkilenen hastaların/kişilerin ortaya çıkarılması ağız sağlığının geliştirilmesine yönelik politikaların oluşturulması koruyucu ve/veya tedavi amaçlı hizmetlerin sunumunun programlanması, kanıta dayalı dişhekimliği uygulamalarının yaygınlaştırılması için gerekliliktir (Butani ve ark., 2008; Mehrotra ve ark., 2013). Görüldüğü gibi, ülkemizde bu konuda araştırma, yüksek lisans ve doktora tez bulunmamaktadır. O nedenle, dinin siyasallaşmasının ve beraberinde muhafazakârlığın dişhekimlerine, hekim hasta ilişkilerine, hastanın hizmet

alma biçimine, tedavisine etkileri vb. ortaya koyan bilimsel araştırmaların yapılması bu makalenin ilk önerisidir.

Sağlık Bakanlığı, bireylerin sağlık hakkını, dolayısıyla toplumun sağlığını gözetmek, muhafazakârlaşmanın sağlık alanındaki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Dini referansların, fıkıh ve İslam hukukçularının toplum sağlığını olumsuz etkileyecek yönlendirmelerinin olmaması için tedbirler alınmalı, doğru referanslar oluşturularak bilgilendirme yapılmalıdır. Din işleriyle uğraşan resmi kurumlarsa sadece dini fetvalarla ilgilenmeli, sağlıkla ilgili fetva vermesi söz konusu olamamalıdır. Muhafazakâr bir birey, dişhekiminin inancını sorgulamamalıdır. Muhafazakâr bir hekim de bilimin ışığıyla dini referansların yanlış yönlendirmesini engellemeli ve etik ilkelerinden asla ödün vermemelidir.

Dişhekimliği alanında dinin siyasallaşmasının olumsuz etkileri; hem diş hekiminin birey olarak inandığı dinin referanslarının mesleki kanıta dayalı bilgilerini uygulamasında çeşitli çekincelere sebep olması, hem de bizzat hastaların inandıkları dini referanslara göre hekime başvurma davranışları ya da başvurduklarında tedavi süreçlerini yönlendirmeye çalışma çabaları olarak görülebilir. Bu etkilerin azaltılabilmesi için dişhekimliği eğitimi sürecinde çekirdek eğitim programındaki mesleki yeterlilik kriterleri ile beraber, hekimlik etiği ve insan hakları gibi değerlerin içselleştirilmesi ve hayat tarzı olmasına yönelik, probleme dayalı bir eğitim süreci de eklenebilir. Bu süreç toplumdaki çeşitli insanların dini referanslarının sağlık alanına olası yansımalarını ve bunun olumlu yönde kullanılabilmesinin yollarını da açabilecek hassasiyetleri, bilimsel çerçeveden uzaklaşmaksızın hekimin de taşımalarını sağlayabilir. Aynı çerçevenin toplumsal ayağı olarak çeşitli inanç sistemlerinin kanaat önderi pozisyonunu üstlenen kişiler ya da kurumlar ile insanların inandıkları dinin referanslarını sağlık alanındaki kanıta dayalı bilgi ile uygulanan yöntemlerin önüne geçirmemeleri için yaratılması gereken algının oluşmasına yardımcı olacakları bir iş birliği sürecinin başlatılması yararlı olabilir.

Hükümetlerin, dini referansları, sağlık alanında bilimsel referansı olmayan geleneksel bazı yöntemleri mevzuat düzenlemeleri ile meşrulaştırma çabalarının önünde bilimsel referanslar ile doğru mücadelenin verilmesi ve kamuya bunun mal edilmesi için sağlık meslek örgütlerinin ortak çalışmaları bu konuda özel bir alt komisyon ile yoğunlaştırılabilir. Bu komisyon çağdaş tıbbi hizmete sırt çevirip geleneksel yöntemlerle sağlık problemlerini çözmeye çalışan ancak sağlık mağduru olanların hikâyelerini de toplumun bilgisine açacak bazı yöntemler geliştirmelidir.

Kaynaklar

- Al lafi, T., Ababneh, H.** (1995) The effect of the extract of the miswak (chewing sticks) used in Jordan and the Middle East on oral bacteria. *Internarional Dental Journal*, 45(3):218-22.
- Al-Otobi, M.** (2004) The miswak (chewing stick) and oral health. *Studies on oral hygiene practices of urban Saudi Arabians. Swedish Dental Journal*, (167):72-75.
- Ankara Tabip Odası-ATO.** (2017) Sağlıkta muhafazakârlaşma-dinselleşme güncesi/2007-2017. <http://www.ato.org.tr/files/documents/0647682001499428900.pdf>
- Bolouri, A.J., Zarrabi, M.H., Taheri, M., Delavarian, Z.** (2014) Islamic fasting and oral health and diseases. *Journal of Fasting and Health*, 2(4):143-146.
- Boucher, N.A., Siddiqui, E.A., Koenig H.G.** (2017) Supporting Muslim patients during advanced illness. *The Permanente Journal*, 21:16-190. doi: 10.7812/TPP/16-190
- Butani, Y., Weintraub, JA., Jane A Barker JC.** (2008) Oral health-related cultural beliefs for four racial/ethnic groups: Assessment of the literature. *BMC Oral Health*, 15;8:26
- Chestnutt, I.G.** (2016) *Dental Public Health at a Glance*. John Wiley & Sons. https://books.google.com.tr/books?id=k_SlCgAAQBAJ&pg=PA100&lpg=PA100&dq=r
- Citrin, N.** (2006-2007) Teeth in the Talmut- A halachich discussion. *A Journal of Torah and Science*, 11:18-20.
- Çaralan, İ.** (2015) Dinin siyasallaşması, terör ve İslam. *Özgürlükler Dünyası*, Şubat sayısı, 261, <https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/427-sayi-261/1893-dinin-siyasallasmasi-teror-ve-islam>
- Ekşi, A.** (2010) İslam hukukunda tıbbi müdahalelerden doğan hukuki sorumluluk. Selçuk Üniversitesi, Doktora tezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Fernández, R.F., Bucchi, C., Navarro, P., Beltrán, V., Borie, E.** (2015) Bone grafts utilized in dentistry: An analysis of patients' preferences. *BMC Medical Ethics*, 20;16(1):71. doi: 10.1186/s12910-015-0044-6.
- Habertürk.** (2011) Bu nasıl tedavi. <http://www.haberturk.com/saglik/haber/646064-bu-nasil-tedavi-video>
- Ibrahim, H.M., Awooda E.M.** (2015) Comparison of patients perception of dental care offered by male or female dentist: Cross-sectional hospital based study. *European Journal of General Dentistry*, 4(3):117-120.
- Karataş, A.** (2016) Cuma namazı vaktinde iş ve alışveriş. 21 Temmuz 2016. <http://bedirhaber.com/ahmet-karatas-yazilari/cuma-namazi-vaktinde-is-ve-alisveris-29242.html>
- Mehrotra, V., Gupta, R., Sawhny, A., Agarwal, S., Gupta, I., Garg, K.** (2013) Cultural, religious, social and personal customs "A boon or bane" for oral and general health. *Journal of Oral Health Community Dentistry*, 7(3)153-160.
- Moshe, R., Tendler, D., Rosner, F.** (2001) Dental Emergencies on the Sabbath. In: Ed., Rosner, F. *Biomedical Ethics and Jewish Law*. 34 Chapter. Ktav Pub. Erisim adresi: <https://books.google.com.tr/books?id=T7w2oAmohpEC&pg=PA463&lpg=PA463&dq=Dental+Emergencies+on+the+Sabbath&source=>
- Owens, J., Sami, W.** (2016) The role of the Qur'an and Sunnah in oral health. *Journal of Religion and Health*, 55(6):1954-67. doi: 10.1007/s10943-015-0095-5.
- Sağlık Bakanlığı.** (2014) Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği. 27 Ekim 2014. 29158 sayılı Resmi Gazete.
- Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği.** (2015) Sağlıkta LGBT'leri Hesaba Katmak: Neden ve Nasıl? <http://www.spod.org.tr/docs/spod-saglik-politika-belgesi.pdf>.
- Vuslat Dergisi.** (2012) İslam hukuku açısından estetik ameliyatlar. Sayı:133. <http://www.vuslatdergisi.com/yaziDetay.php?id=49102&SID=133&year=2012&month=9>.
- Yeni Akit Gazetesi.** (2016) 14 Ocak 2016 tarihli haber Diş dolgusu ve kaplama gusle engel midir?. Erişim tarihi 15 Şubat 2018 <https://www.yeniakit.com.tr/haber/dis-dolgusu-vekaplama-gusle-engel-midir-121467.html/>.
- Yeni Söz Gazetesi.** (2016) Florürlü macun kullan aptallaş. 18 Ocak 2016. <http://www.yenisoz.com.tr/florurlu-macun-kullan-aptallas-haber-9456>.
- Yıldızoğlu, E.** (2017) Dinin siyasallaşması: Gerçek postmodernizm. *Cumhuriyet Gazetesi*. 30.11.2017. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/876539/Dinin_siyasallasmasi_-_Gercek_postmodernizm.html.
- Zini, A., Sgan-Cohen, HD., Feder-Bubis, P.** (2015) Religious leaders' opinions and guidance towards oral health maintenance and promotion: A qualitative study. *Journal of Religion and Health*, 54(2):373-386. <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1050>. <https://dogruhaber.com.tr/yazar/dr-lokman-aydogdu/7865-saglik-sektoru-ve-cuma-namazi/http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/dis-dolgusu-konusunda-fetvaya-uyumla-sorumluluktan-kurtulur-muyuz.html>
- <https://www.fetvameclisi.com/fetva-bayan-dis-hekimligi-10192.html>
- <https://www.fetvameclisi.com/fetva-dis-hekimligi-okuyan-bir-bayanim-islam-adina-gelecegimi-nasil-sekillendirmeliyim-24589.html>
- http://www.hacamatuluktetavisi.com/index.php?haber_detay=5
- http://hakikatrehberi.net/2011konular/abdest-gusl_dis_dolgu-su_2011.htm
- <http://imanmescidi.com/icerik/cenaiz/124-altin-disi-olan-oludisiyle-defnedilir-mi>
- <http://www.islamveihsan.com/florur-gercegi-caktirmadan-zehirliyorlar.html>. 30 Ağustos 2016.
- <https://islamhouse.com/tr/fatwa/309964/>
- <https://www.memurlar.net/haber/77434/diyabet-ten-dis-dolgusu-fetvasi.html>
- <https://www.memurlar.net/haber/77434/diyabet-ten-dis-dolgusu-fetvasi.html>.
- <http://www.mustafaoselmis.com.tr/saglik-temizlik/>
- <http://www.risaleajans.com/soru-cevap/suluk-tedavisi-caiz-midir>
- <https://sorularlailamiyet.com/hastanenin-acil-servisinde-calis-doktorlar-namazi-kazaya-birakabilir-mi>
- <http://www.sutunhaber.com/erkeklerin-bayan--bayanlarin-erkek-doktora-gitmesi-caiz-mi--67747.html>. 24 Nisan 2014
- <http://turntoislam.com/community/threads/dentistry-as-a-profession-for-women.76654/>
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/dis-dolgusu-ve-kaplamagusle-engel-midir-121467.html>.